

ללמד המקום

Shabbat HaGadol

Aanstaande zaterdag is *het Shabbat HaGadol*, de "Grote Shabbat" vóór Pesach. Een van de grote mysteries rond de feestdag is de oorsprong van deze term. Waarom wordt de Shabbat voorafgaand aan Pesach beschreven als *gadol* (groot)? Waarom worden de shabbatten voor andere grote feestdagen niet op dezelfde manier beschreven? Wat maakt deze shabbat zo bijzonder? Door de eeuwen heen zijn er veel verschillende verklaringen gegeven.

Misschien wel de bekendste verklaring is dat de Egyptenaren op de shabbat vóór de uittocht bericht kregen over de naderende tiende plaag en de dood van de eerstgeborenen, dus natuurlijk kwamen alle Egyptische eerstgeborenen in opstand. Ze kwamen in opstand tegen Farao en zetten hem onder druk om de Israëlieten te bevrijden, zodat hun leven gespaard zou blijven. Er volgde een burgeroorlog en veel Egyptenaren werden neergeslagen. Daarom lezen we in Psalmen 136:10 {Lemakê Mitsráyim bivchorehem, ki leolam chasdo} dat HaShem "de Egyptenaren neersloeg door middel van hun eerstgeborenen". Het vers kan dus op twee manieren worden gelezen je kan het zo lezen dat het betekent dat HaShem de Egyptische eerstgeborene neersloeg, of juist dat Hij de Egyptenaren neersloeg door toedoen van hun eigen eerstgeborene! Deze grote burgeroorlog of opstand zo noemen we het maar even (wat een miniplaag op zich is) gaf Shabbat HaGadol zijn naam.

Een andere verklaring is dat de Israëlieten op (of vlak voor) de shabbat vóór de uittocht de opdracht hadden gekregen om de schapen klaar te maken voor het pesach-offer. Aangezien dit in de maand Nisan was, het astrologische teken is voor deze maand ook een schaap of ram. Misschien waren de Egyptenaren wel bezig met het aanbidden van hun god Khnum, de Egyptische god Khnum werd meestal afgebeeld met de kop van een ram. Voor de Egyptenaren zou het offeren van een schaap/ram in die tijd dus afschuwelijk en heiligschennend zijn geweest. Maar uit grote angst voor de Israëlieten en hun God, bleven de Egyptenaren stil en protesteerden niet terwijl ze wisten datgene wat stond te gebeuren. Dit was een mini-wonder en nog een ander vertoon van HaShem's grootheid, vandaar Shabbat HaGadol.

Een meer pragmatische verklaring voor Shabbat HaGadol is dat rabbijnen in alle synagogen, aangezien het de shabbat vóór Pesach is, een extra lange preek houden ter voorbereiding op het feest. Er zijn veel *halakhot* (joodse religieuze wetten die zijn afgeleid van de geschreven en mondelinge Torah) om over te praten, en er is dan ook behoefte aan enkele woorden van inspiratie. Vanwege deze lange toespraken werd het bekend als Shabbat *HaGadol*. Ten slotte zijn sommigen van mening dat de naam afkomstig is van de *haftara* die typisch wordt gelezen op de shabbat vóór Pesach Malachi (Maleachi) 3, en de afsluitende profetie over de terugkeer van Eliyahu vóór de "Grote [*Gadol*] en Ontzagwekkende Dag van HaShem". We hadden tenslotte de seder van vorig jaar beëindigd door te bidden en te hopen dat we het volgende jaar verlost zouden zijn en dat we in Jeruzalem waren. Dus de shabbat vlak voor het komende Pesach is onze laatste wens dat de Grote Dag van HaShem nu eindelijk zal komen, zodat de seder van dit jaar in Jeruzalem kan zijn zoals we al eerder hadden gehoopt. Al het bovenstaande zijn naar mijns inzien dan ook prachtige verklaringen.

Een terugkerend Kalenderdebat

Zoals bekend werd aan het einde van het Tweede Tempeltijdperk het joodse leven in het Heilige Land gedomineerd door twee grote groepen: de *Perushim* ("Farizeeën") en de *Tzdudokim* ("Sadduceeën"). De laatste hield zich alleen aan de strikte naleving van de geschreven Torah, zonder bijzondere eerbied voor mondelinge overlevering of mondelinge wet. Om deze reden geloofden de Sadduceeën niet in een leven na de dood, aangezien de Torah het nooit expliciet vermeldt, noch stonden ze het gebruik toe van een bestaande vlam op Shabbat toe, gebaseerd op hun ongecompliceerde lezing van Shemot (Exodus) 35:3. (Gij zult geen vuur aansteken in enige uwer woningen op den sabbatdag.

Een ander belangrijk debat tussen de Sadduceeën en Farizeeën ging over *Sefirat haOmer* (*Het tellen van de Omer*). De Torah stelt dat we moeten beginnen met het tellen van de Omer vanaf de dag na de Shabbat Vayikra (Leviticus) 23:11, 15. De Sadduceeën namen dit letterlijk en begonnen de Omer-telling vanaf de dag na de Shabbat van Pesach. Dit betekende dat ze altijd op zondag begonnen te tellen en Shavuot altijd op zondag vierden. De Farizeeën waren ondertussen, op basis van mondelinge overlevering, van mening dat de telling moest beginnen vanaf de dag na de eerste *Jom*

ללמד המקום

Tov van Pesach, aangezien de Torah zelf ook vaak verwijst naar feestdagen als "Shabbatten". De telling begon altijd op de 16^e nisan, waardoor Shavuot altijd rond de 6^e of de 7^e was van Sivan (afhankelijk van de lengte van de maanmaand). De Farizeeën hielden vol dat dit de juiste manier was om terug te gaan naar de Sinaï, zoals onderwezen door Mozes.

Intrigerend genoeg was er in die tijd een derde opkomende groep Joden, de mysterieuze Essenen. Ze waren oorspronkelijk een kleine afgescheiden sekte van Sadduceeën die ook geloofsovertuigingen hadden die vergelijkbaar waren met die van de Farizeeën en bepaalde bindende mondelinge tradities in stand hielden. De Essenen zouden een grote invloed hebben op de ontwikkeling van het rabbijnse judaïsme zoals wij dat kennen (dat grotendeels voortkwam uit het farizees judaïsme) na de verwoesting van de Tweede Tempel. In tegenstelling tot de Farizeeën en Sadduceeën, die een lunisolaire kalender hanteerden die maanmaanden gebruikte maar overeenkwamen met zonnejaren (zoals we vandaag de dag nog steeds doen), geloofden de Essenen dat zo'n kalender onnauwkeurig en te flexibel was. Ze vonden het helemaal niet leuk dat de maanmaanden door het Sanhedrin werden uitgeroepen op basis van ooggetuigen die zich misschien vergisten. In plaats daarvan hielden de Essenen zich alleen aan een nauwkeurig afgestemde zonnekalender waarvan zij dachten dat die perfect was.

De Esseense kalender (zoals beschreven in onder andere het apocriefe en belangrijke Boek der Jubileeën, hoofdstuk 6) het ging als volgt: Er waren 52 weken verdeeld in 4 seizoenen, elk met precies 13 weken van in totaal 91 dagen. Het resultaat was dat feestdagen altijd op exact dezelfde weekdag zouden vallen. Shavuot werd altijd gevierd op een zondag, de 15^e Sivan. Ze voerden aan dat Shavuot op een 15^e zou moeten vallen, net als de andere *regalim* { de drie belangrijke feesten in het judaïsme }, Pesach en Sukkot. De Essenen interpreteerden dat vers in Vayikra (Leviticus) zo dat de Omer-telling moest beginnen vanaf de dag na de Shabbat als Pesach voorbij was. De Essenen vierden dus altijd Shavuot één week na de Sadduceeën! Het probleem met de Esseense kalender is echter dat het een jaar van 364 dagen had, en het is niet duidelijk hoe ze dit alles ertussen tussen voegden om in lijn te blijven met het zonnejaar van 365,24 dagen.

Nadat de Tempel was verwoest, verdwenen het Sadduceeër en Esseense jodendom beide (samen met tal van andere, kleinere sekten). Het farizeeër-jodendom ging door en evolueerde naar het 'rabbijnse' judaïsme. Het was precies de rijkdom en de samen voegbaarheid van de mondelinge traditie die het judaïsme in staat stelde te overleven en volop uit te bloeien. En we hebben gelukkig nog steeds veel overblijfselen van onze oude Wijzen die al deze praktijken instelden, dit ook deels om de verkeerde beweringen van de Sadduceeën tegen te gaan. Zoals o.a. het aansteken van Shabbatkaarsen en het eten van warme *chamin* (zoals cholent) dit was een directe aanval op het Sadducee-judaïsme, dat de lichten uithield en koud voedsel at om te voorkomen dat er een vlam werd gebruikt. Met dit in gedachten, denk ik dat we een andere veronderstelling kunnen aannemen voor de oorsprong van Shabbat HaGadol:

In tegenstelling tot de Sadduceeën (en Essenen), waren onze wijzen van mening dat de Omer-telling moet beginnen vanaf de tweede dag van Pesach, aangezien de eerste dag van Pesach zelf als een Shabbat is. Wanneer de Torah zegt om te tellen vanaf de dag na "Shabbat", betekent dit de dag na de eerste *Jom Tov* van Pesach. In dat geval, als we erop staan om de eerste dag van Pesach een Shabbat te noemen, wat maakt dat dan tot de eigenlijke Shabbat die eraan voorafgaat? Het is alsof we twee Shabbatten in één week hebben! Dus misschien werd het gebruikelijk om zo naar de eigenlijke Shabbat te verwijzen als de *Shabbat haGadol*, zowel om het te onderscheiden van de Pesach mini-Shabbat als ook om de onjuistheid van de Sadduceeën en Essenen te benadrukken.

Dit brengt ons bij een nog grotere vraag: waarom stonden onze wijzen erop dat Pesach de Shabbat in kwestie is? Is de Torah niet heel duidelijk dat de telling moet beginnen vanaf de shabbat na Pesach? Wat is er zo belangrijk aan het koppelen van Pesach aan Shabbat?

Het hele doel van de schepping

Rashi begint zijn commentaar op de Torah door erop te wijzen dat *Bereshiet* betekent dat God "voor *reshiet*" schiep, en wat is *reshiet*? Mishlei (Spreuken) 8:22 noemt de Torah *reshiet darko*, "de eerste van Zijn weg", terwijl Yirmyahu (Jeremia 2:3) Israël *resheet tevuato* noemt, "de eerste van Zijn product". Daarom schiep HaShem de gehele kosmos met de bedoeling om uiteindelijk Israël te

ללמד המקום

smeden en hun Zijn Torah te geven. Zonder dit alles zou Hij nooit hebben geschapen om mee te beginnen, zoals we ook kunnen lezen in Yirmyahu (Jeremia) 33:25-26: Hij wijst dus nooit het nageslacht van Jacob af..."

Daarom is er een diep wezenlijk verband tussen de Schepping en Pesach: zonder een (Be)reshiet (Genesis) zou er geen Exodus zijn, en zonder een Exodus zou HaShem nooit moeite hebben gedaan met een (Be)reshiet! Dit is ook de reden waarom we, wanneer we Kiddush elke vrijdagavond reciteren om Shabbat te verwelkomen, *zekher l'yetziat Mitzrayim zeggen*, "ter nagedachtenis aan de uittocht uit Egypte". En het is niet voor niets dat de Torah de Tien Geboden twee keer geeft (in Shemot [Exodus] 20 en Dewariem [Deuteronomium] 5), de eerste keer dat er Shabbat staat is om (Be)reshiet te herdenken, terwijl de tweede keer dat er Shabbat staat dit is om de Exodus te herdenken! In de eerste wordt ons verteld om de Shabbat te houden omdat HaShem rustte op de zevende dag van de schepping, terwijl in de laatste ons wordt verteld om de Shabbat te houden omdat we ooit slaven waren die de klok rond werkten en nu zijn we geen slaven meer, dus we moeten deze dag vieren. Vrijheid met een rustdag en een dienst.

Kortom, Pesach en Shabbat zijn onafscheidelijk en vertegenwoordigen twee kanten van dezelfde medaille. Onze wijzen stonden erop Pesach zelf te gedenken als een Shabbat, want dat kan niet anders. Pesach is een Shabbat de reden voor het bestaan, niet alleen van het Joodse volk, maar van het hele universum. En vóór de Pesach-Shabbat van Exodus komt de Grote Shabbat van (Be)reshiet.

Chaq Sameach
Jaacov